

Uzunköprü'den Afyon'a Uzun İnce Bir Yol

*-Varsın yazmamış olsun kaynaklar.
Ben o yaşanmış öyküleri öylesine çok dinlemiştim ki.-*

Gülseren MÜNGAN YAVUZTÜRK*

Kayal ailesinin biricik kızları Nermin'in dünyaya geldiği 1927 yılı Temmuzunda Edirne'de kavurucu sıcaklar yaşanıyormuş. İki canıyla gün boyu yanıp tutuşan annesi Fethiye Hanım'ı bahçelerindeki kuyudan çekilen buz gibi sularla serinletirmiş sürekli. Bunca bekleyişin sonunda ayın 25. günü doğan kızına "Nermin" adını koyan Selahattin Bey, onun adı gibi "yumuşak başlı, uysal" bir insan olmasını diler; ama o, daha çocukluk yıllarında girişken, atak, mücadeleci kişiliğinin ilk işaretlerini vermeye başlamıştır bile. Kız arkadaşlarıyla uslu uslu evcilik oynamak yerine; çelik çomak, pate (misket, bilye) gibi daha çok erkek çocuklarının rağbet ettikleri oyunlarda ustalaşan Nermin'i, hep en yüksek dallarına ulaşmaya çalıştığı kiraz ağacından indirmek hiç de kolay değildir.

* Afyon Halkevi'ne yıllarını vermiş aile büyüklerimin o günlere ilişkin unutamadıkları anıların dışında, belleklerinin derinliklerinde kaybolup gitmiş daha değişik bilgilere ve diğer bazı detaylara ulaşabilmek amacıyla, Ankara Milli Kütüphane'de ve Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan ilgili süreli yayınlarla, katalog kayıtları üzerinde yaptığım tarama ve incelemeler sonucunda, bir zamanlar Afyon Halkevi Temsil Kolu'nda etkin çalışmalar yapmış bu insanların söz konusu çabalarına değin elde edebildiğim veriler yok denebilecek kadar sınırlı kaldı. Zaman pek çok şeyi, sanki hiç yaşanmamışcasına kendiyile birlikte sürükleyip götürmüştü.

İncelemenin 1939-1946 yılları arası gibi, oldukça yakın bir zaman dilimini kapsadığı göz önüne alınırsa, varılan sonucun yarattığı şaşkınlık ve düş kırıklığı yadırganmayacaktır sanırım.

Bir geçmiş zaman tanığının bunca yıl belleğinde yaşattığı anıları, yazılı bir kaynağa dönüştürme fırsatı verdikleri için Kebikeç yayıncılarına teşekkür ederim.

Onunkisi, doğayla sarmaş dolaş yaşanmış bir çocukluktur. Babasının Edirne köylerinde öğretmenlik yaptığı yıllar; serinliklerini bırakarak akıp giden berrak sularla, yemyeşil koruları çınlatan bülbül sesleriyle yerleşir belleğine.

1935 yılında Kayalların yaşamına Ergene nehrine geçit veren uzun, upuzun bir köprü katılır. Otuzlu yılların ikinci yarısını, adını bu yüzlerce yıllık tarihi köprüden alan Uzunköprü kasabasında geçirirler. Selahattin Bey, şimdi Özel İdare Varidat Katıplığını yürütmektedir. Gündüzleri köy çocuklarını okutup geceleri de Millet Mekteplerinde ebeveynlerine okuma yazma öğrettiği günleri geride bırakarak öğretmenlikten ayrılmıştır. Meslekteki son yılında kızına öğretmenlik yaptığı için hep sevinecektir, ileride. Uzunköprü'ye geldiklerinde Nermin, Mimar Hayrettin İlkokulu'na yazdırılıp Hayriye öğretmenin şefkatli kollarına teslim edilir. Öğrencilik hayatının üç yılını geçirdiği okulu; biraz eskimiş de olsa uzun pencerelerinden bol ışık alan ahşap, tek katlı, sıcak bir yapıdır. Hele bayram günleri geldiğinde renk renk kraponlarla, bayraklar ve çiçeklerle süslenmek sanki onu daha bir canlandırıyor, o eski yıpranmış görünümünden arındırıyor. Bayram günlerinin coşkusu tüm öğrenciler gibi Nermin Kayal'ı da sarmaktadır ama; onun için kuşkusuz en etkileyici bayram, Edirne'de izlediği Cumhuriyet'in Onuncu Yılı'nı kutlama şenlikleridir.

Büyükbabasının daveti üzerine yalnızca bu şenlikleri izlemek için geldikleri Edirne'de caddeleri tak-ı zaferlerle süslenmiş, ince minarelerinin arasına ışıltılı mahyalar asılmış bir kent beklemektedir onları. Nermin Kayal, Cumhuriyet'in Onuncu Yılı Marşı'nı işte ilk kez orada dinlemiştir. 1933 yılının Edirne Şehir Parkı'nda bando eşliğinde, herkesin günlerce hep birlikte ve her defasında aynı heyecanı duyarak söyledikleri bu marşı, yetmiş yıl sonra sekiz yaşındaki torunuyla birlikte okurken yaşadığı heyecan, öncekinden hiç de farklı değildir.

Kayal ailesi Uzunköprü'den ve Trakya'dan Selahattin Bey'in Afyonkarahisar Varidat Müdürlüğüne tayininin çıkmasıyla ayrılırlar. Kuşkusuz bu buruk bir ayrılıştır. Benzer duyguları onlarla paylaşan kasaba halkı; çeşitli kültürel etkinliklerde ve ilçenin sosyal yaşamında yaratıcı, çalışkan, canlı kişiliğiyle kendini tanıtır sevdiiren Selahattin Kayal'la ailesini, Uzunköprü'de o güne değin görülmemiş genişlikte bir katılımı uğurlar. Çoğunluğunu talikalarla* öküz arabalarının oluşturduğu konvoyun bir ucu Kayalların evlerinin önünde, diğer ucu istasyondadır.

* Yöreye özgü bir tür atlı araba.

Nermin Kayal'ın, on bir yaşında bir çocuk olarak ayak bastığı Afyonkarahisar'la ilgili ilk izlenimlerine, ardında bıraktığı bütün bu güzelliklere duyduğu özlemden çok, önüne serilen yepyeni yaşamın getireceklerine duyduğu merakın yansıdığı görülür:

“1938 yılının Ekim ayı ortalarında bir gece yarısı Afyonkarahisar vilayetinin İstanbul İstasyonu'na indik. Ta Edirne'den geliyorduk, yorgunduk. İki atın çektiği bir faytona binerek şehrin içine doğru ilerledik. Karanlık bir şehirdi. Babam, elektriklerin her gece yirmi üçte kesilince etrafın böyle karanlığa gömüldüğünü anlatırken, bizler de oldukça soğuk olan havaya rağmen kapalı faytonun camından dışarıya bakıyor, çocuk merakıyla şehri görmeye çalışıyorduk.” (Mungan, 1997)

Afyon'da oturdukları ilk ev, tümü yağlı boya, şirin bir evdir; ama bahçe içinde ve biraz karanlıktır. İki ay sonra Yukarı Mahalle'ye taşınırlar. Yeni evleri iki odası, mutfağı, arkasında bahçesi olan, eski bir Ermeni yapısıdır. Alt katında tahta merdivenle inilen bir taşlık vardır. Çamaşırlarını buradaki eğimli, büyük taşın üzerinde ona sürterek yıkarlar. İlerideki yıllarda, o usanç veren karartma gecelerini işte bu evde yaşayacaklardır. Yavaş yavaş şehre alışmaya başlarlar. Dostların, ahbabların sayısı giderek artmaktadır. Selahattin Bey, tıpkı Uzunköprü'de olduğu gibi burada da tüm girişkenliği; güvenilir, güçlü kişiliğiyle çevresini genişletmiş, özellikle Afyon Halkevi'nin etkin ve aranılan bir üyesi olmuştur. Engin kültürü ve renkli buluşlarıyla yeni bir soluk getirdiği Halkevi Temsil Kolu'ndaki çalışmalarını, Varidat Müdürlüğü gibi ağır sorumluluklar taşıyan bir görevin yanı sıra özveriyle sürdürür. Hatta bu uğurda arkadaşlarıyla birlikte geçirdiği büyük bir kazada ölümün kıyısından dönecektir. (“İlk Halkevi Şehitleri”, *Taşpınar*, Sayı 75, Haziran 1939)

2 Haziran 1939 tarihinde Sandıklı ve Dinar kaza merkezlerinde temsiller vermek üzere yirmi üç arkadaş yola çıktıklarında, önce hafif başlayan yağmurun gittikçe şiddetlenmesiyle yollar sellerle kapanmış, bindikleri otobüsün sular yönünde devrilerek sürüklenmesi sonucunda üç arkadaşları şehit olmuştur. Otobüsün devrilmesinden az önce soldaki camların birinden dışarı çıkarak kendini suyun akıntısından ve olası bir ölümden kurtaran Selahattin Bey, bir yıl sonra şehit arkadaşlarının anısına kazanın olduğu yerde düzenledikleri törende, duygu dolu uzun bir konuşma yapar. (Selahattin Kayal, “Hazin Bir Yıldönümü”, *Taşpınar*, Sayı 82-84, 1940)

Tam bir ideal insanı olan Selahattin Kayal'ın bu heyecan dolu, coşkulu kişiliği; çocuklarını derinden etkilemektedir. Büyük oğlu Ahmet ve biricik kızı Nermin, onlara hep önemli ve güçlü duyarlıklar armağan eden babalarına olağanüstü bir hayranlıkla bağlıdırlar. Küçük oğlu Gündoğdu ise, şimdilik yalnızca yaşadıkları hayatın canlılığının tadını çıkarmaktadır.

Afyon Halkevi'nde 30 Ağustos 1944'de sahnelenen "Savaş Yolcuları"na emeği geçenler, gösteriden sonra oyunun yazarı ve yönetmeni Selahattin Kayal'la birlikte. Başrol oyuncularından Nermin Kayal babasının yanında oturmaktadır.

Bu tarihlerde Dumlupınar İlkokulu'na devam eden Nermin, okul çıkışlarında çoğunlukla karşıdaki halkevi binasına giderek babasının da içinde bulunduğu çalışmalarını izlerken içinden gelen bir ses ona ısrarla, "bir gün sen de bunları yapabilirsin" diye seslenmektedir. Ve sonunda, 1939 yılı 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı nedeniyle halkevinde yapılacak kutlama etkinlikleri çerçevesinde ilk kez görev alır. Bayram gecesi Halkevinde oynanacak temsilin sahne arasında, Çanakkale Destanı'nı okuyacaktır. Bu ilk sahne deneyimine ilişkin anılarını anlatırken: "O geceki heyecanımı hiç unutmam" der. "Şiiri çok güzel ezberlemiş, nasıl okunacağını "Hocam babam"la çalışmıştım. Perde kapandığı zaman kopan alkış, ilerde o sahnede birçok temsilde rol alarak başarılar kazanacağımın bir işaretiydi sanki".(Mungan, 1997)

Yıllar geçer, Nermin Kayal, ortaokula devam ederken yaz tatilinde; hem boş zamanını değerlendirmek, hem de harçlığını çıkararak aile bütçesine küçük de olsa katkıda bulunmak amacıyla Veteriner Müdürlüğü'nde geçici görevle kadrosuz olarak çalışmaya başlar. Ancak zamanla çalışma hayatı daha ağır basar ve okulu tamamen bırakır.

Afyon İl Özel İdaresi'nin Köy Bürosu'ndaki daktilograf kadrosuna girebilmesi için, mahkemede yaşı bir buçuk yıl büyütüldüğünde, henüz on altı buçuk yaşında gencecik bir kızdır.

Artık tuşlarda uçuşan parmakların, bembeyaz kağıtlara gün boyu resmi yazıların, ağır ve eskimiş sözcüklerini yazacağı memuriyet yılları başlamıştır. Günlerin; karbon kağıtlarıyla, siyah daktilo şeritleri arasında akıp gittiği, öncekinden çok farklı bir dünyadır bu.

Kısa sürede dikkatli ve seri yazan bir daktilograf olarak öne çıkar. Tüm gizli ve önemli yazışmalar, onun güvenilir ellerine teslim edilmektedir. Hatta daha sonraları, ülkenin İkinci Dünya Savaşı'nın eşliğine gelip durduğu o gergin günlerde Seferberlik Müdürlüğü'nde, hiç dışarıya çıkmadan tam kırk sekiz saat, vilayetin tüm gizli yazışmalarını daktilo eden iki daktilograftan biri olarak görevine bir parça tarihsel boyut kattığını bile düşünebiliriz.

Kendini belki bir parça özel, önemli ve özgür hissettiği bütün o yıllar; yalın ve sade bir zaman olarak yaşanmaktadır. Ancak, yaşam boyu yüreğinden çıkmayacak bir tutkuyu içinde yeşertecek olay, 1943 senesi başlarında gerçekleşir. Halkevlerinin kuruluş yıldönümü nedeniyle Afyon Halkevi'ndeki faaliyetler daha bir yoğunluk kazanmıştır. Çalışmalar kapsamında Temsil Kolunun sergileyeceği bir de oyun seçilir. İbnürrefik Ahmet Nuri'nin "**Himmet'in Oğlu**" adlı müzikal komedisi. Bu eser, Nermin Kayal'ın, Afyon Halkevi sahnesinde rol aldığı ilk oyun olacaktır. O günlerden söz ederken: "Babam" der. "Temsil kolu başkanıydı. Kulakları çınlasın Nezahat Çınar (Bayram). Halkevi'nin kütüphanesi memuru. Sesi çok güzel, oyunda da güzel bir sese ihtiyaç var. Babam ondaki bu güzel sesi keşfediyor. (Nezahat Çınar, daha sonra Nezahat Bayram adıyla yurt çapında halk türkülerini icra eden başarılı bir sanatçı olacaktır.) Nezahat genç kız oynuyor. Oyunda bir de anneye ihtiyaç var. Babam bu rolü üstlenmem için ısrar etti. Kabul ederek çalışmalara başladım. Rejisorümüz Lütfü Bozkurt, tiyatro deneyimi eskilere dayanan, daha önce İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oyuncu olarak çalışmış değerli bir insandı. Beni sahneye ve rolüme sabırla alıştırdı. Başlangıçtaki çekingenliğimi yenmemi sağladı. Çok başarılı oldum. Duyarak oynadım rolümü. Bu benim ilk oyunumdur. Perde açıldığı zaman, ben artık Nermin değil, Gülsüm'düm.

Nermin Kayal Mungan (sağda), Afyon Halkevi Temsil Kolu'ndan arkadaşı Muhsine ile birlikte

Afyon Halkevi, 30'lu yılların sonu

Dünyanın en zevkli mesleği; sahnede yalnızsın, seni izleyen yüzlerce göz her hareketini takip ediyor, yüzlerce kulak ağzından çıkacak sözleri büyük bir dikkatle izliyor. Ama sen onları görmüyorsun. Orada oynadığın rolü yaşıyorsun. Perde kapandığı zaman, alkış sesleriyle kendine geliyorsun” (Mungan, 1997)

Afyon Halkevi tüm kollarıyla faaliyetine devam ediyordu. Temsil Kolu, Müzik Kolu, Spor Kolu, Halkla İlişkiler Kolu, Kütüphanecilik Kolu. Bu kollar halkı aydınlatıyor, eğitiyor, özellikle gençlere tam bir eğitim veriyordu. Afyon'un kabadayı, kavgacı gençlerinin cadde ortasında attıkları naralar, birbirleriyle dalaşmaları kesilmiş, çoğunluğu Halkevi'nde toplanmaya başlamıştı. Bu arada temsil kolunun çalışmalarında da bir yoğunlaşma gözleniyordu. 26-30 Ağustos tarihleri arasında oluşturulan Zafer Haftası içinde şenlikler düzenlenmekte, çeşitli kutlamalar yapılmaktaydı. Bu nedenle iki temsil hazırlanıyor; bir gece biri, bir gece diğeri sahneleniyordu. Kolun kadrosu oldukça genişlemişti. Artık Afyon'un ileri gelen ailelerinin genç kızları da temsillerde görev almaktaydılar.

Tiyatronun ülkede; daha önce hiç olmadığı kadar yaygın ve önemli, hiç görülmediği kadar desteklenmiş ve benimsenmiş bir konuma geldiği zamanlar yaşanmaktadır. Örneğin 1944 yılında, çalışmakta olan 405 halkevinin 329'unda tiyatro kolları etkin durumdadır.(*CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944, 1945, s.20-21*) İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği bütün yoksunluklara karşın; Türkiye'de tiyatro, bir kültürel zenginlik

olarak artık küçük kentlerin, kasabaların, hatta köylerin hayatına katılmıştır. Gene aynı yıl, halkevlerinde tam 3000 tane oyun sahnelenir. O günlerin içinden gelen bir kişi olan Nermin Mungan, bu oyunlardan birinin, **Savaş Yolcuları**'nın sahnelenişini, hala ilk günkü gibi hatırlıyor:

"27 Ağustos Afyon'un Kurtuluş Günü için bir oyun aranıyordu; ama güne uygun yeni bir oyun bulunamamıştı. Arkadaşlar, rejisörümüz Lütfü Bozkeurt, Halkevi başkanımız Ali Bey babama ısrarla bir senaryo yazması için baskı yapmaya başladılar. Babam sonunda onları kırmayarak bir oyun yazdı. İsmi "Savaş Yolcuları"ydı. Tam güne uygun bir eserd; ama sahnelenmesi için mutlaka Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün onayı gerekiyordu. Sonunda, Genel Müdür Selim Sarper tarafından onaylanan eserin provaları başladı.

Bu oyunda savaşa giden bir zabitin eşini oynayacaktım. Hepimiz milli hislerle doluyduk. Tüm rolümü ezberledim. Zaten oyunda savaş sahneleri ve benim olduğum sahneler yoğundu. Oyunu izlemeye gelen hemen hemen tüm Afyon halkı, temsilin bitiminde ağlayarak çıkıyorlardı salondan.

30 Ağustos günü, Dumlupınar'da Zafer Bayramı nedeniyle yapılacak törenleri, Halkevinin konuğu olarak izlemek üzere Ankara'dan görevli gelen üniversite hocalarıyla talebelerine, milletvekillerine, bazı hükümet üyelerine, Afyon ve civar illerin vali, belediye başkanı ve diğer ileri gelenlerine, önce yemek verilir, sonra da temsil kolunun hazırladığı oyunlar sergilenirdi.

1944 yılı, 30 Ağustos'unda Savaş Yolcuları'nın perdesinin kapanmasından sonra, ayakta ve tempolu alkışlarla bizleri sahneye çağdırmalarını ve bravo! seslerini, aradan elli üç sene geçmesine rağmen şu an kulaklarımda duyuyorum. Müthiş bir geceydi." (Mungan, 1997)

"Nermin Kayal, Afyon Halkevi'nde sergilenen daha pek çok oyunda rol almıştır. İçlerinde en unutamadıklarından biri, Behçet Kemal Çağlar'ın "**Çoban**" piyesidir. Bu oyuna manzum metnin tümünü ezberleyerek hazırlandığını, hatta seyirciye hissettirmeden arkadaşlarına sahnede sufle bile verdiğini hatırlıyor. Oyunun bir perdesini zamanın Reiscumhuru İsmet İnönü'yle Behçet Kemal Çağlar'ın karşısında oynamışlar. Başarıyla tamamlanan gösterinin ardından kulise kadar gelen Çağlar, onları kutlamış, ayrıca eserini en iyi şekilde canlandırdıkları için teşekkür etmiştir.

Afyon Halkevi Temsil Kolu'nun hazırladığı oyunlar, yalnızca il merkezinde değil, vilayete bağlı ilçelerde, nahiyelerde, bazen de köylerde sergilenmekteydi. Nermin Hanım, babasıyla ve Temsil Kolu'ndaki diğer arkadaşlarıyla birlikte; birçok kez Şuhut, Dinar, İhsaniye, İscehisar'a giderek oralarda temsiller vermişlerdir.

1946 yılında PTT Başmüdürlüğü'nde çalışmaya başlayan Nermin Kayal, işyerinden izin verilmediği için, Halkevi Temsil Kolu'ndaki çalışmalarına son vermiştir. Zaten bir süre sonra nişanlanıp evlenir. İşinden istifa edip ayrılırsa da eşi, eski çalışmalarına

Nermin Mungan, Ankara Büyükşehir Belediyesi "Kadınların Ankarası Komisyonu"nun Kitle İletişim Örgütlerine verdiği dostluk çayını açarken - 4 Ekim 1990.

Özet:

Nermin Mungan (Kuyal), 1940'larda babasının yönetici olduğu ve Afyon Halkevi tiyatro kolunda birçok oyunda rol almış ve 1946'da biten tiyatroculuğuna 39 yıl sonra Ankara Deneme Sahnesi'nde devam etmiştir. Aynı zamanda politikayla da uğraşan Nermin Hanım, iki kez CHP kadın kolları yönetimine seçilmiş ve 80'lerden sonra Sosyal Demokrat Halkçı Parti ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadınlar Komisyonu'nda da görev yapmıştır.

Anahtar sözcükler: Nermin Mungan (Kuyal), Selahattin Kayal, Lütfü Bozkurt, Afyon Halkevi, Nezahat Çınar (Bayram), Uzunköprü Mimar Hayrettin İlkokulu

dönmesine sıcak bakmadığından, artık Afyon Halkevi'ndeki etkinliklere yalnızca izleyici olarak katılır. Fakat tiyatroya duyduğu sevgiyi, onu hiç terketmeyen sürgün bir tutku olarak içinde hep taşıyacaktı. Ve tam 39 yıl sonra, 1985'te Ankara Sanat Kurumu Deneme Sahnesi'nde Tamer Levent'in yönetiminde yeniden tiyatroyu yaşamaya başlar. Daha önce onu engelleyen eşi, bu kez onu desteklemektedir.

Bunca zaman sonra geriye baktığında, Afyon Halkevi Temsil Kolu'nda, çok genç yaşlarda başladığı çalışmaların ona en çok, güçlü bir kendine güven duygusu kazandırdığını düşünüyor. Sonra gözlem yeteneği gelişmiş, etkili ve güzel konuşmayı öğrenmiştir.

Aslında O yıllarda Halkevleri'nin amaçladığı da gençlerde böyle bir değişimi gerçekleştirmek değil miydi?

Kaynak

Nermin Mungan'la 1997 yılı Aralık ayında Ankara'da yapılan görüşmeler.

Abstract:

The actress Nermin Mungan (Kayal) played many roles at the Theatre Branch of the Afyon People's House where her father was director in the 1940s. Thirty nine years after leaving the stage, she returned to her theatrical career at the Deneme Theatre in Ankara. In addition, she was actively involved in politics. She was twice elected to the executive committee of the women's branch of the CHP and continued in the Social Democratic Populist Party in the 80s. She also served as chairman of the Women's Commission of the Ankara Metropolitan Municipality.

Keywords: Nermin Mungan (Kayal), Selahattin Kayal, Lütfü Bozkurt, Afyon Halkevi, Nezahat Çınar (Bayram), Uzunköprü Mimar Hayrettin İlkokulu